

Л. Милетич. Към историята на инфинитив в българския език. // *Македонски преглед*, IX, № 2. София, 1934, стр. 1–8.

Публикува се без съкращения, с осъвременен правопис.

КЪМ ИСТОРИЯТА НА ИНФИНИТИВ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

От Л. Милетич

Освен аналитичното склонение и задпоставения член има още една трета характеристична особеност, по която българският език се отличава от другите славянски езици – това е липсата на инфинитив (неопределително наклонение). Затова и въпросът за изчезването на инфинитива заема важно място в историята на българския език. По този въпрос след няколко несъстоятелни догадки най-сетне в науката се установява вече, и то главно благодарение на българското езикознание, че загубата на инфинитива, която е ставала постепенно от старобългарско време насам, е самостоятелно синтактично явление, извършило се независимо от предполагаеми външни езикови влияния, че е последица от почнал се още в старобългарския език синтактичен процес да се предпочита вместо инфинитива една друга, синонимна синтактична форма, именно т. нар. *да*-изречение. Колебанието в употребата на двете форми, приключило най-сетне с отпадането на инфинитива, предполага дълготраен развой, който можеше да се следи само по българските писмени паметници от най-старо време насам, а отчасти и по старинските останки от инфинитива в нашите народни говори.

В своите студии, посветени на историята на българския език, непрекъснато следях по казаните два източника постепенната пълна замяна на инфинитива чрез определена глаголна форма. Както е ставало и става в този род синтактични процеси, и в случая с инфинитива се посочват любопитни преживелици в народните говори, сиреч спазени и до ден днешен инфинитиви, и то не само в изхабен вид – без окончанието *-ти*, но и пълни старобългарски инфинитивни форми. Върху известните досега такива остатъци, към които ще посоча и нови от един наш родопски говор, ще говоря в тази си статия.

I.

Чуждо влияние за изчезването на инфинитива, за което първоначално се заговори в науката, та дори още се поддържа от някои, не е вероятно, защото то е можело да последва само от значителна чужда намеса в българския език, а такава досега не се доказва. За да се повлияе синтактично един език от друг, трябваше от последния да се укажат значителни заемки преди всичко в речника, каквито в българския език няма. И своеобразният развой на българското склонение, както и членът, научно можа да се обясни само като спонтанна проява на развъдили се синтактични типове, съществуващи в самия старобългарски език, а също тъй и на развилата се впоследствие особена среднобългарска фонетика¹.

По въпроса за загубата на инфинитива и Фр. Миклошич по-късно застана на почвата на самостоятелната еволюция въпреки факта, че инфинитивът е изчезнал и в съседните нам чужди езици – новогръцкия, албанския и румънския (вж. в *Verlg. Syntax der slav. Sprachen*, стр. 873, § 29). Още в своята студия „Един важен недостатък в нашия книжовен стил“ (печ. в сп. *Български преглед*, I, № 2, 1893) приемах, че и в новогръцкия език изчезването на инфинитива е станало независимо от външно влияние, като цитирах и мнение на А. Leskien, а именно че то е „синтактична замяна, която се корени в естественото развитие на езика“ и още мнение на Jolly, според когото изчезването на инфинитива в гръцкия език е „развитие, което се стреми да задоволи нуждата от прозаична яснота, която става все по-голяма в противоположност на постигната неясна краткост, свойствена на по-старите езици“ (цит. стат. стр. 97). И аз все там доказвам, че и в българския език открай време е било обикнато да се употребява вместо инфинитив цяло приставно изречение, както тъй също се предпочита глагол вместо едно отвлечено деятелно съществително (*nomen actionis*), поради което глаголът (*verbum finitum*) в

---

¹ Миклошич най-напред допускахе, че такава намеса е последвала поради побългаряването на значително множество тракийски елемент, заварен от славянобългарите при заселването им на Балканския полуостров: „От сливането на тези два народа – тракийския и славянския – се е образувал българският народ, а от смесването на езиците им – българският език“ (вж. Miklosich, *Vergl. Gramm. d. slav. Sprachen*, III, 178, 188). И в съчинението си върху славянските елементи в румънския език (*Die slavischen Elemente im Rumunischen*) Миклошич пак въз основа на предполагаемото тракийско етнично влияние обяснява между другото и изчезването на *и н ф и н и т и в а* в българския език, а също и в албанския, новогръцкия и румънския (вж. повече за това в съчинен. ми *Д-р Фр. Миклошич и слав. филология*, МСб. V. 469). Тази мисъл на Миклошич се повтаря и сетне от други учени главно заради междуособното сходство, което у споменатите нам съседни езици се указва между другото по липсата на инфинитив. Вж. и съч. на К. Sanfeld Iensen, *Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balkansprachen* (печ. в IX. Jahresbericht des Insti. f. d. rumänische Sprache, 1902). Вж. и W. Vondrák, *Vergl. sl. Grammatik*, II, 421.

българския синтаксис е заел особено господстващо място, та и морфологично той се е доразвил както в никой друг славянски език.

И тъй, изхождайки от старобългарския език, можеше още в самия него да се посочи началото на споменатия процес в ущърб на инфинитива. И действително в старобългарските текстове често се предпочита определен глагол, като напр. вместо изреч. „исплъниша сѧ дньне р о д и т и й“ се среща и: – „д а р о д и т ъ“; семоу задѣша п о н е с т и кръсть его (Зогр., Сав. и Мар. ев.), – семоу задѣша д а п о н е с е т ъ кръсть его (Асем. ев.); повелѣ емоу господь п р о д а т и с ѧ (Сав. ев.), – повелѣ господь его д а п р о д а д ѧ т ъ и (Асем., Зогр. и Мар. ев.); съвѣтъ сътвориша архиереи и старьци на исоуса, ѧко о у б и т и и (Зогр., Мар. ев.), – съвѣтъ сътвориша на Исоуса ѧко д а о у б и ѡ т ъ и (Сав. ев.) и др. В една зададена от мене тема на бившия ми студент Йонко Илиев – да събере повече такива паралелни примери по старобългарските паметници – той посочи такива примери в статията си *Изчезването на инфинитив и остатъци от него в българския език* (печатана в *Известия на Семинара по слав. филология*, кн. IV, стр. 126–127), като бе използвал и дотогавашни мои работи по същата тема².

По въпроса за изчезването на инфинитива аз дадох и по-сетне допълнителни осветления³ с особено внимание и върху старинните остатъци от инфинитив в нашите народни говори. В говоримия език и досега са доста употребителни многочислени съкратени инфинитивни форми – без оконч. *-ти*, като напр. ако е рекъл господ, о т ѧ ща; аз ви ща к ѧ з а; който ще доброто намери, н а м е р и го ще; в ѧ д е-щем; недей п р и к ѧ з в а, недей в ѧ к а; не мога ти к ѧ з а; да-ще господ и пр. Същите непълни инфинитиви и в нашия книжовен език не са необикновени.

Обаче пълни инфинитиви с окончание *-ти* са се запазили в народните говори само като редки преживелици (архаизми), и то главно в народни песни, благословии (стананиканя), пословици и др. Още в споменатата по-горе своя критика върху Илиевия Сборник посочих такива старински инфинитивни думи: одуйти, очувати (Софийско), узети (с. Рила), подати (Дупница), довести (Радомирско), дигати (Дебърско), навест(и), прашати, бити стоити, летити (Серско). Срав. още разбивати, обира̀ти, да̀ти (Софийско, печ. в *Минист. сбор.*, III, стр. 7 нат.). По изключение тук-там

---

² Вж. моята критика върху *Сборник за народ. умотворения и пр.* от Ат. Илиев (печ. в *Минист. сбор.*, II, стр. 199–228, год. 1890); *Дакорумъните и тяхната славянска писменост*, Т. I. 1893 и Т. II. 1896 (печ. в *Минист. сбор.*, IX и XIII); *Коприщенски дамаскин* (1908) и др.

³ *Свищовски дамаскин* (1923), *Два български ръкописа с гръцко писмо* (1920) и др.

сред източните български говори се чуват запазени в типични фрази инфинитивни форми с оконч. *-ти* или *-т*, напр. *иє уз нà т и вèще; иє з нà т и, дето тѣй са правили; не ни б'аше п о з нà т и, таквѣс нусиѣ то б'аше; нòсѣт чѣрна прѣстѣлк'а за п о з нà т, че жàли; ще върже нѣкъф б'àл'ак да иє п о з н а т; нѣ мòгѣт с м à г а т; не иє ч ù т; не иє в ÿ д'а т; не гò-й в ÿ д'а т. Особено любопитни са пълни инфинитиви в изрази като: тос (в)òл иє за к л à т и; тук има мàсто за с п à т и; тѣс (в)удѣ й за п ÿ т и и др. (вж. в съч. ми *Das ostbulgarische*, стр. 140–141).*

Освен посочените архаизми в народната поезия и проза не се знаеше ни за един български народен говор, в който и сега редовно в говоримия език да се употребяват пълни инфинитиви с оконч. *-ти*. Затова особено бях изненадан, когато още преди години случайно попаднах на един български говор, по произход от Родопите, в който в обикновен разговор дочух да се употребява, ако и в синтактично ограничени фрази, пълн и н ф и н и т и в. Това беше в говора на българите от бившето село Б у л г а р к ъ о й в Кешанско, за което по-долу ще съобщя по-подробно.

II.

Известна е тъжната история на българите в Кешанско, заселени до 1913 г. в селата Булгаркьой, Теслим, Лезгар, Кадъкьой, Пишман. Когато турските войски към 2.VII.1913 г. след нещастната за България междусъюзническа война внезапно нахлуха в Одринско, те се нахвърлиха най-напред върху беззащитното българско население в споменатите села и то първо нападнаха богатото село Булгаркьой, избиха мъжете, изгориха къщите, а по-голямата част жени, мъчени и изнасилвани, завлякоха в робство през Дарданелите в Мала Азия, откъдето сетне след дълги, нечовешки страдания можаха да се приберат в България. Патилата на булгаркьойци подробно описах в книгата си *Разорението на тракийските българи през 1913 г.* (София, 1918, стр. 335. Издание на Българската академия на науките, стр. 24–43). Към края на ноември 1913 г., тръгнал да обиколя нещастните наши бежанци от Тракия, намерили отчасти подслон в Дедеагачко (тогава още под българска власт), можах да се срещна в самия Дедеагач с булгаркьойци, които тогава бяха временно настанени в близкото, опразнено бивше турско село Шахинлар. От тях разбрах подробно как ги е сполетяла ужасната участ и си записах и разказите им, които по-късно обнародвах в книгата си. По говора им веднага разбрах, че булгаркьойци произхождат от родопската област и то вероятно от южните склонове на Родопите. Те самите не помнят откъде са дошли в Кешанско и кога е било

това. От названието на селото – Булгаркьой ‘българско село’ – личи, че то е било дадено от турското околно население, а самите българи отначало си го наричали Н о в о с е л о (у турците Н у с е л к ъ о й); под това име до най-последно време Булгаркьой минавало и в околните български села. Че заселването на булгаркьойци датира най-малко отпреди два-три века, на сигурно може да се каже въз основа на многото фонетични и морфологични старини в говора им. Родопският им произход издават склонявани падежни форми на члена, напр. род. и вин. п. чил’ака-тог, пòпатог, м’же-тог; дат. п. чил’акутому, пòпутому, м’жетому, вълк’етому, мн.ч. дат. п. т’урци-т’ам, сн’аи-т’ам, говед’арет’ам. Забелязах членна форма за дат. п. ед.ч. ж.р. к р а в ’ â - т о и, която е напълно правилна и по-стара от сега употребяваната форма в централните Родопи крав’â-тухи (у в.м. неударено о, вмъкнало се поради зева). И нечленувани падежни форми се употребяват в старинния си вид: чил’ака, б’рата, юнака, уф’чара, чел’аку, брату, майци, баби; също и прилагателни падежни форми: ст’арог д’авера, ст’арой баби, м’ладог юнака, ст’аром чел’аку, ст’аром св’ату. Още по-любопитно е, че се употребяват и местоименни форми със склоняван член: м’д’ят син, м’д’-тог с’на, м’д’-тому с’ну, м’д’-т’ам братя и др. И глаголните форми за сег. време са напълно рупски: 1 л. ед.ч. м’гам, но и без -м: да п’да, да в’кна. Важен белег, който доказва, че изселването на булгаркьойци от Родопите е старовремско, съзираме в това, че ъ-ровият вокал (от стб. ж, ъ, ѡ) не се е изяснил в о, както сега в Среднородопско, откъдето произхождат булгаркьойчани, та се произнася по старовременски неизяснен, напр. р’ка, п’т, кл’т’ва, р’т, л’ка (стб. ржа, пжт, клатва, радъ, лг’ко), както и досега още се говори в областта на Ропката (вж. за това подробно в съч. ми върху родопските говори *Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache*, 29). И рефлексът на стб. ѳ е архаичен в говора на булгаркьойци, сиреч произнася се като ä.

Покрай всичко това, една друга важна старина в говора на булгаркьойци ми направи силно впечатление, а именно, както казах по-горе, че в него още живее, ако и в ограничена употреба, старобългарският инфинитив, от който в други български говори има само слаби следи. В Булгаркьой чух да казват: н’м’д’ (немой) д а в ’ а т и; н’м’д’ си и г р ’ а т и с ’ т в ’ а н ’ ащ; ни к’ ти п р о с т ’ и т и (вж. в цит. ми съч. *Разорението на трак. българи*, 25). Слушайки така да говорят с инфинитив, почти не вярвах на ушите си, и взех да разпитвам дали така всички в селото говорят, дали няма някои да са се оженили за жени от недалечното село Байрамич, където има колонисти помаци от Босна, но се уверих, че няма такова нещо и че досущ така се говори и в близките до

Булгаркьой български села – Теслим, Лезгар и др. Нямах тогава време да направя по този въпрос по-обстойно изследване, та оставих това за по-сетне. Но между туй булгаркьойци имаха нещастieto пак принудително да се изселят в старите предели на България, понеже Западна Тракия биде след Световната война [Първата световна война – бел. ред.] отстъпена на Гърция. Ако и зает с много други занимания, все си имах наум, че един ден трябва да потърся булгаркьойци в Южна България, където, пръснати в няколко места, са настанени, именно в село Константиново (бивше Мандра) между Бургас и Карабунар, в Каваклий и др. В края на април т.г. аз можах да отида в Константиново, където половината село е заселено от булгаркьойци. Мястото е маларично, всички страдат от малария. Къщите им са повече от плет и тръстика. Посетих две семейства, в които отново се наслушах на сърцераздирателни описания на преживените от тях ужаси (през 1913 г.) и следях пак говора, който потвърди всичко по-рано забелязано. Инфинитив се чува най-често пак в повелителните изречения, напр. след немой или мй (гръц. μή = не мой): мй такà п р à в и т и; мй сà к à р а т и; ми такà гълчàти; „не мой сино о т ѝ в а т и милному царю на помощ“ (в песен) и пр.

Миналата есен посетих с. Студена (Свищовско), понеже бях чул, че и там има няколко семейства от Булгаркьой. Искях да проверя говора им по същия въпрос. Обаче се оказа, че в Студена са настанени преселници от недалечното на Булгаркьой узункюприйско село Търново. И тук се потвърди, че се говори пълен инфинитив, а именно във фрази като: не мòгà х о д ѝ т и по т'às мàстà; не мòгà к а з à т и по това нйщo. Говорът и тук е от същия рупски тип, както и в Булгаркьой.

Става все по-приемливо, че по-старото българско население по Кешанско, Узункюприйско и Малгарско трябва да е било заселено в по-отколешно време, явно поради някои злочести събития, настъпили в Родопската област. Вероятно това ще да е станало поради усилената турска колонизация в Родопите през XVI век, когато постепенно тук са се настанявали т. нар. юруци или коняри, в по-старо време доста многочислени. И сега още в Източните Родопи – областите Султанери, Кърджали, Еридере – са по население повече турски. К. Иречек добре изтъкна това, че по цяла европейска Турция няма област толкова турска по типа, езика и обичаите на населението, както кърджалийската по долното течение на р. Арда (Jireček, Cesty). Нека имаме предвид във връзка с това и последвалото масово приемане на мохамеданската вяра от българското родопско население пак по това време. Сигурно част от него тогава, доколкото е можело, се е разбягало по разни посоки в по-големи и по-малки купчинки. Вж. за това и в съч. ми *Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache*, стр. 5 и нат.

Инфинитивната форма скоро ще изчезне. По-старите хора още я употребяват, но и те, когато човек ги запита, повечето криво я разбират, именно окончанието *-ти* смесват с личното местоимение дат. п. *ти* или с окончанието *-те* (произнасяно *ти*, понеже е без ударение) на глагола във второ лице множествено число. Това смесване на инфинитивната форма с второ лице сегашно време на глагола очевидно съществува и в други, близки до южнородопските говори, каквито са по Неврокопско, Серско, Лагадинско и др. От издадените народни словесни материали от тези краища се вижда, че и тук до неотдавна е продължавал да съществува в ограничен размер инфинитив, от който последни остатъци още тук-таме се долавят, като напр. „не мѝй сѝдиш тука; вѝа ѝдѝти да ми докѝрати парите, що длѝгѝвати, а за оновѝ грѝжа не мѝй ѝ м а т и“ и др. (вж. стр. 20 в *Сборник народ. приказки от сбѝркѝтата* на Ст. Веркович, издаден от П. А. Лавров и Ј. Поливка, издание на Чешката академия на науките)⁴. Че формата ѝ м а т и се схваща като сегашно време, се вижда от много други примери, където след „не мѝй“ се е вмѝкнала глаголна форма 2-ро лице на сегашно време, напр. а бре сѝнку, не мѝй ѝ м а ш грѝжа (ib. 26); немѝй о с т ѝ н у в а ш тука (ib. 28); немѝй х ѝ ж д а ш (ib. 21); стани, не мѝй с п ѝ е ш (30); ей, немѝй ми г л ѝ д и ш мени тѝнака така (12). Има и в старата ни писменост доста примери от тоя вид смесване на изчезващата инфинитивна форма със сегашно време, срв. напр.: и тоу речѝть ти сѝж (= сѝж), что подобаѝтъ ты т в о р и ш и (вж. в Апостол Томич, в съч. на Щѝпкин, Болонския псалтир, 259).

Подготвил за печат В. Петров

---

⁴ За този сборник по-подробно вж. в моята рецензия, печатана в сп. *Македонски преглед*, VIII, № 3, стр. 129–138, год. 1933.